

PROGRAM PRAC RENOWACYJNYCH I KONSERWATORSKICH

BUDYNEK MUZEUM LITERACKIEGO H.SIENKIEWICZA -WNĘTRZE POZNAŃ

POZNAŃ MAJ 2009

ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA

1. DANE OGÓLNE.

- 1.1. Obiekt.*
- 1.2. Podstawa opracowania .*
- 1.3. Cel opracowania.*
- 1.4. Zakres opracowania.*

2. OPIS OGÓLNY BUDYNKU.

3. STAN ZACHOWANIA OBIEKTÓW I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ - opis stanu zachowania wykonano na podstawie oceny wizualnej in situ.

4. ZAKRES PRAC RENOWACYJNYCH I KONSERWATORSKICH.

5. ZALECENIA I UWAGI KONSERWATORSKIE.

6. FOTOGRAFIE

1. Dane ogólne.

1.1. Obiekt.

Opracowanie dotyczy wnętrza budynku Muzeum Literackiego H.Sienkiewicza w Poznaniu, Stary Rynek 84, będącego we własności państwowej.

1.2. Podstawa opracowania

Podstawą opracowania jest zlecenie Dyrekcji Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu, z dnia 18.04.2009 r.

1.3. Cel opracowania.

Celem opracowania jest przedstawienie programu prac renowacyjnych i konserwatorskich, koniecznych do wykonania, wynikających ze stanu zachowania zabytkowych elementów wnętrza budynku, w celu rewaloryzacji obiektu i uzyskania zadawalającego stanu technicznego oraz estetycznego, zgodnie z zasadami obowiązującymi przy renowacji zabytków architektury.

1.4. Zakres opracowania

Opracowanie obejmuje opis stanu zachowania posadzek parkietowych, drewnianej klatki schodowej, belkowych, dekoracyjnych stropów oraz więźby dachowej, wykonanego na podstawie oceny wizualnej in situ oraz przedstawienie programu technologiczno-technicznego wykonania prac konserwatorskich.

2. Opis ogólny.

Budynek usytuowany jest na narożnej średniowiecznej parceli, po zach. stronie Starego Rynku, u zbiegu z ul.Zamkową. Kamienicę zbudowano w okresie późnego gotyku (wzmiankowany w 1509 r). W poł. XIX wieku nastąpiła przebudowa parteru i nadbudowano ściankę attykową, powiększając budynek o jedną kondygnację. W latach 50-tych XX, odrestaurowano elewacje, wprowadzając pewne zmiany w dekoracji architektonicznej w stosunku do stanu z 1945 roku .

Budynek w konstrukcji tradycyjnej, murowany z cegły pełnej, elewacje pokryte tynkiem barwionym z współczesną dekoracją figuralną i geometryczną wykonane w technice sgraffita, dach

dwuspadowy z dachówką karpiówką. Obiekt o trzech kondygnacjach z częściowo użytkowym poddaszem, podpiwniczony. Do zabytkowych elementów wnętrza będących w strukturze budynku należą stropy belkowe, przede wszystkim XVII- wieczny kasetonowy, polichromowany strop oraz niemalowany, strop belkowy profilowany, a także klatka schodowa, z schodami z 2 poł.XIX wieku. Również istotnym elementami mającym wpływ na estetykę wnętrza są współczesne, posadzki parkietowe, formowane w tafle prostokątne lub pasy deskowe. W opracowaniu odniesiono się również do problematyki stanu zachowania, XX-wiecznej więźby dachowej, o konstrukcji jętkowej, będącej istotnym elementem konstrukcyjnym obiektu oraz ze względu na budulec możliwością porażenia przez korozję biologiczną promieniującą na inne elementy drewniane budynku.

3. Stan zachowania obiektów i przyczyny zniszczeń (na podstawie oceny wizualnej in situ) .

Parkiet .

Posadzki parkietowe współczesne , deszczułkowo-deskowe, układane w poszczególnych pomieszczeniach w różne formy zawarte w prostokątach lub pasy deskowe, są w stanie technicznym dobrym, o stabilnej przyczepności do podłoża. Występujące ubytki i uszkodzenia są spowodowane wysychaniem drewna (możliwe, że przy zakładaniu parkietu nie uwzględniono odpowiedniej wilgotności materiału podłogowego, tj.w zakresie 7-13%), jak występujące szczeliny i rozpojenia. W miejscach, o szczególnej częstotliwości ruchu, np. w otoczeniu drzwi , widoczne są przetarcia, mające wpływ wyłącznie na estetykę parkietu.

Przy pomocy prac renowacyjno-stolarskich można przywrócić walory estetyczne parkietu podłogowego.

Klatka schodowa.

Schody z 2 poł.XIX wieku, trzybiegowe, z dekoracyjną balustradą z poręczą profilowaną, wykonane z drewna liściastego wykazują uszkodzenia wynikające przede wszystkim z wieloletniej eksploatacji oraz lokalnie, z nieprawidłowo wykonanych napraw czy czynności montażowych (fot. 9). Najczęściej są to pęknięcia wzdłużne (fot.7,8) występujące w dekoracyjnych elementach balustrady, powierzchniowe ubytki drewna spowodowane czynnikami mechanicznymi czy rozpojenia płycin ozdobnych. Nie stwierdzono większego zakresu degradacji materiałowej spowodowanej żerowaniem technicznych szkodników drewna.

Stropy belkowe.

Strop belkowy polichromowany (fot.15) nie wykazuje oznak destrukcji materiałowej, jednak zauważalne są zachodzące procesy łuszczenia się warstwy malarskiej, o lokalnym zakresie (przy wstępnej ocenie wizualnej); szczególnie jest to widoczne na fragmencie belki przyściennej – murlaty (fot.16).

Natomiast rozpojenia, pęknięcia wzdłużne, a także degradacja tkanki drzewnej występuje w zakresie elementów stropu z belek profilowanych, niepolichromowanych. Jednym z głównych czynników powodujących zmiany stanu równowagi higroskopijnej czyli poziomu wilgotności drewna jest niestabilność warunków temperatury i wilgotności względnej powietrza. W omawianym pomieszczeniu, w dniu 20 kwietnia br. miernik wskazywał wilgotność względną powietrza 20 % (fot. 14), co oznacza bardzo niski poziom wilgotności (pomieszczenie przesuszone) , przy określonej prawidłowej wilgotności względnej powietrza, która powinna się zawierać w zakresie 45-55 %, co oznacza pomieszczenie suche (normalne). Drewno znajdujące się w budynkach ma w zależności od pory roku 8 –12 % wilgotności , natomiast wysychając zimą w pomieszczeniach ogrzewanych, osiąga wartość wilgotności do 4% .¹ Między wilgotnością drewna a powietrza (pomieszczenie ogrzewane, o niskiej wilgot. względnej) zachodzi stan równowagi – każdej wilgotności względnej powietrza odpowiada pewna równowazna wilgotność bezwzględna drewna. Zmiany skurczowe, objętościowe drewna są zbliżone do sumy zmian liniowych w kierunku osiowym, promieniowym i stycznym. Obecnie, jak wspomniałem wyżej, widoczne są duże rozpojenia i spękania wzdłużne, w kilku belkach, ale należy zaznaczyć że, podobny stan zagrożenia występuje we wszystkich składowych elementach stropu.

Więźba dachowa.

Fragmety belek konstrukcji dachowej, o konstrukcji jętkowej , są uszkodzone przez techniczne szkodniki drewna, w szczególności przez Spuszczela pospolitego .Spuszczel pospolity (*Hylotrupes bajulus*) może żerować w drewnie powietrznosuchym, a więc w zakresie wilgotności drewna ok.10-20 % (optymalna wilgotn. drewna dla żerowania to 26-50%). Przy dostatecznej wartości odżywczej, larwy owadów, rozwijają się najszybciej w bielastej części drewna poszczególnych elementów konstrukcyjnych w temperaturze od 25°C, wilgotności drewna 26-50% i wilgotności względnej powietrza do 95%. Dolna granica rozwoju larw stanowi temperatura około 10°C oraz 8 – 10% zawartości wody w drewnie, co odpowiada 40-50% wilgotności względnej powietrza. Szkodliwość

¹ J.Ważny, J.Karyś – Ochrona budynków przed korozją biologiczną, Warszawa 2001.

tej grupy owadów polega na mechanicznym zniszczeniu struktury drewna, które przyjmuje łatwo wilgoć, jest silnie higroskopijne i staje się bardzo podatne na infekcję grzyba domowego. Ponadto owady drążą w drewnie chodniki i osłabiają jego wytrzymałość, co może w przyszłości, stać się przyczyną katastrofy budowlanej. Spuszczel pospolity jest najczęściej występującym i najgroźniejszym szkodnikiem budowli drewnianych, murów pruskich w ścianach, a także niszczy meble z litego drewna, a nawet sklejkę. Szczególnie chętnie atakuje wszystkie konstrukcje drewniane, jeśli są one dobrze nasłonecznione.

4. Zakres prac renowacyjnych i konserwatorskich.

Parkiet.

Stan techniczny podłóg parkietowych, pozwala na ograniczenie się do prac renowacyjnych i w zakresie lokalnym naprawczych :

- wszelkie ruchome deski należy ustabilizować i przytwierdzić do podłoża
- wstępne wyszlifowanie parkietu
- wypełnienie szczelin powstałych w wyniku rozsychania parkietu listwami z tego samego gatunku drewna; przy lokalnych wymianach deseczek należy, oprócz stosowania gatunku drewna zgodnie z zastosowanym oryginalnie, zwrócić uwagę na wilgotność materiałową, która powinna nawiązywać do zastanej, w celu uniknięcia w przyszłości rozsychania się deszczulek (Polska Norma PN-89/D-94002 , 7-13%).
- szlifowanie parkietu; uzyskanie pożądanego efektu estetycznego, bez pozostawiania śladów po cykliniarce, przy zastosowaniu szlifierek do parkietu dostosowanych do pracy z taśmą ścierną bezkońcową.
- po ostatecznym szlifowaniu, powierzchnię posadzki parkietowej pokrywamy lakierem podkładowym, a następnie zabezpieczamy profesjonalnym, twardym (w omawianym obiekcie pożądana jest duża odporność na ścieranie) lakierem poliuretanowym, matowym, przyciemniającym podłogę oraz pozwalającym uzyskać efekt zbliżony do parkietów woskowych. Lakier należy nałożyć conajmniej trzykrotnie oraz przestrzegać cyklu utwardzania się lakieru ,tj od 8 - 10 dni, co jest bardzo istotne dla późniejszej trwałości powłoki chroniącej drewno.

Klatka schodowa.

- Wykonanie wstępnej dokumentacji fotograficznej stanu zachowania zabytkowych schodów.
- Oczyszczenie z kurzu i zabrudzeń, usunięcie metodą chemiczno-mechaniczną ewentualnych nawartwień lakierów lub wosków.
- Flekowanie i naprawa uszkodzonych fragmentów konstrukcyjnych klatki schodowej.
- Uzupełnienie ubytków drewna w elementach dekoracyjnych oraz listew przypodłogowych naprawa lub wymiana desek stopnicowych (przed rozpoczęciem prac dokładne określenie, takiej konieczności przy pojedynczych deskach) z zachowaniem oryginalnego wymiaru i ułożenia desek.
- Szlifowanie desek stopnicowych.
- Zabezpieczenie całości przed atakiem drewnojadów. Zastosowanie preparatu PER-XIL 10 do odkażania drewna zaatakowanego przez owady i posiadającego działanie zabezpieczające, o bardzo niskiej toksyczności, zawierającego substancję aktywną (m.in. permetryna) w rozpuszczalniku węglowodorowym, bezzapachowym (o wysokiej temperaturze wrzenia i zapłonu), który umożliwi doskonałą penetrację składnika aktywnego w głąb drewna. Sposób aplikacji preparatu – iniekcja, pędzlowanie.
- Elementy dekoracyjne o dużej degradacji materiałowej należy wzmocnić poprzez impregnację strukturalną (roztwór na bazie Paraloidu B-76) lub wymienić fragmenty elementu, rekonstruując jego formę.
- Kolorystyczne scalenie drewna – zabezpieczenie końcowe powierzchni dekoracyjnej balustrady kompozycją woskową lub woskowo-lakierową, powierzchnię desek stopnicowych pokrywamy lakierem podkładowym , a następnie, twardym (pożądana jest duża odporność na ścieranie) lakierem poliuretanowym, matowym, przyciemniającym schody oraz pozwalającym uzyskać efekt zbliżony do powierzchni woskowanych.
- Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej z przeprowadzonych prac.

Stropy belkowe.

- Wykonanie wstępnej dokumentacji fotograficznej stanu zachowania obiektów.
- Ustabilizowanie warunków temperaturowo-wilgotnościowych w pomieszczeniach (m.ni. przez zastosowanie profesjonalnych nawilżaczy).
- Dokładne oględziny i ocena konserwatorska zakresu degradacji materiałowej i estetycznej stropów oraz ustalenie metod postępowania konserwatorskiego z uwzględnieniem substancji

zabytkowej (dot. to szczególnie kasetonowego, polichromowanego stropu belkowego, zachowanej pierwotnej warstwy malarskiej czy XX-wiecznej rekonstrukcji).

- Usunięcie zniszczonej tkanki drzewnej, wykonanie iniekcji, w określonych miejscach , impregnacji strukturalnej (Paraloid B 72 – żywica akrylowa na bazie kopolimeru metakrylanu etylu).
- Jeżeli w stropach zauważalna jest destrukcja drewna wynikająca z żerowania technicznych szkodników drewna, a także wszystkie nowe fleki drewniane, należy zabezpieczyć obiekt w możliwie szerokim zakresie, preparatem owadobójczym, np. PERXIL 10.
- W miejscach ubytków drewna wprowadzić fleki drewniane, z zastosowaniem gatunku drewna jak oryginalne, odpowiednio rzeźbiąc formę , nawiązującą do pierwotnego profilowania belek. Przy bardzo małych ubytkach można zastosować wypełnienie masą trocinowo-żywiczną (żywica epoksydowa lub POW).
- Scalenie kolorystyczne nowych uzupełnień z kolorytyką zastaną na obiekcie.
- Zabezpieczenie powierzchniowe drewna – woskowanie.

Wieżba dachowa.

- Należy bezwzględnie oczyścić i usunąć zalegające poddasze odchody i martwe ptaki (fot. 18) stanowiące doskonałą wylęgarnię owadów i mikroorganizmów (roztocza, grzyby, bakterie).
- Po oczyszczeniu więźby, poddasza, przystąpić do impregnacji drewna preparatem owadobójczym (po usunięciu zdegradowanej tkanki drzewnej !), w celu powstrzymania i likwidacji dalszej aktywności technicznych szkodników drewna. Do zwalczania owadów i grzybów niszczących drewno oraz zabezpieczenia przed ogniem proponuje się zastosowanie preparatu WoodProtector – FireStop posiadającego stosowne atesty.
- UWAGA.! W sytuacji określenia dużego zniszczenia belki lub jej fragmentów o zaawansowanej degradacji materiałowej należy zastąpić nowymi elementami, tego samego gatunku drewna co zastosowano pierwotnie, o wilgotności masowej zachowanych belek. Nowe uzupełnienia zaimpregnować preparatem trójfunkcyjnym FireStop metodą kąpieli lub wielokrotnego smarowania. Łączenia wykonać poprzez zastosowanie określonych łącznych ciesielskich, kształtowników stalowych, śrub czy nadbijania nowym materiałem. Sposób uzupełnienia musi wynikać z oceny konstrukcyjnej in situ .²

² Jerzy Jasienko, Połączenia klejowe i inżynierskie w naprawie, konserwacji i wzmacnianiu zabytkowych konstrukcji drewnianych, Wrocław 2003r.

Wszystkie wyroby budowlane użyte w czasie robót remontowych muszą posiadać stosowne dopuszczenia do stosowania w budownictwie (aprobaty techniczne, certyfikaty, deklaracje zgodności itp.), natomiast środki chemiczne biobójcze – odpowiednie pozwolenia (wpis do rejestru leków i środków biobójczych) wydane przez Ministra Zdrowia.

Należy zwrócić uwagę na skuteczną, stałą wentylację poddasza , zapewniającą prawidłową cyrkulację powietrza.

5. Uwagi i zalecenia konserwatorskie.

- W trakcie przeprowadzonych badań architektonicznych w 2007 roku ³, w zakresie murów powstałych z okresu budowy kamienicy, datowanych na XVI wiek, nie stwierdzono tynków wewnętrznych innych, niż współczesne, wapienno-cementowe (fot.20,21). Wykonane odkrywki nie wykazały śladów malarskiego, dekoracyjnego opracowania ścian. Należy jednocześnie zaznaczyć, że wykonane odkrywki, sondażowe, wykazują stan zachowania powierzchni ścian w miejscach badanych, tak więc, w trakcie dalszych prac renowacyjnych ścian należy, zwrócić uwagę na ewentualne odsłonięcie jakichkolwiek form malarskich i skonsultować z nadzorem konserwatorskim.
- Należy zainstalować nawilżacze i mierniki pomiaru temperatury oraz wilgotności względnej powietrza (prawidłowa wilg.wzgl. w zakresie 45-55%) w pomieszczeniach z zachowanymi zabytkowymi stropami belkowymi. (!)
- Nieodłącznym i częstym zjawiskiem przy renowacji zabytków architektury, w trakcie przeprowadzanych prac, jest występowanie problemów i zadań nie zawartych w programie konserwatorskim, należy je wówczas rozpatrzyć i podjąć decyzję dalszego postępowania wspólnie z Inwestorem, Miejskim Konserwatorem Zabytków i nadzorem konserwatorskim.

Przed rozpoczęciem prac renowacyjnych i konserwatorskich należy uzyskać stosowne zezwolenie od Miejskiego Konserwatora Zabytków.

³ ARCHIKON Konserwacja Zabytków, Rozpoznanie architektoniczne wybranych odcinków murów wew....., Poznań 2007.

Fot.1-4 – Muzeum Literackie H.Sienkiewicza – posadzki parkietowe – rozpojenia i przetarcia powierzchniowe desek.

Fot.5-8- Muzeum Literackie H.Sienkiewicza – schody z 2 poł.XIX w.- widoczne pęknięcia wzdłużne drewna.

Fot.9 – Muzeum H.Sienkiewicza – pęknięcia balustrady wynikające z wadliwie wykonanych mocowań do ściany.

Fot.10 – Muzeum H.Sienkiewicza – zabytkowa klatka schodowa – ubytki listew przypodłogowych.

Fot. 11,12 – Muzeum Literackie H.Sienkiewicza – zabytkowy strop z belek profilowanych - pęknięcia i postępująca degradacja materiałowa.

Fot.13- M.Literackie H.Sienkiewicza – destrukcja tkanki drzewnej w zabytkowych belkach stropowych profilowanych.

Fot.14- M.Literackie H.Sienkiewicza – miernik ustawiony w sali z stropem belkowym wskazujący tylko 20% (!) wilgotności względnej powietrza.

Fot.15. M.Literackie H.Sienkiewicza – XVII-wieczny polichromowany, strop belkowy.

Fot.16. M.Literackie H.Sienkiewicza – strop polichromowany – degradacja warstwy malarskiej.

Fot.17. M.Literackie H.Sienkiewicza – więźba dachowa.

Fot.18,19- M.Literackie H.Sienkiewicza – poddasze –zalegające martwe ptaki (wylęgarnia roztoczy,bakterii) oraz widoczna destrukcja tkanki drzewnej w belkach konstrukcji dachowej.

Fot.20,21 – M.Literackie H.Sienkiewicza – sondażowe odkrywki.

